

УДК 338.48: 504.03

Антоненко В.С., Козловський Є.В.

***ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ СІЛЬСЬКОГО
ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ***

У статті визначені основні поняття сільського зеленого туризму, цілі та завдання державної політики його розвитку. Використовуючи європейський досвід запропонована концепція розвитку сільського зеленого туризму в межах якої

розглянуті моделі розвитку даного виду туризму в Україні з урахуванням національної й регіональної специфіки.

Ключові слова: сільський зелений туризм, модель розвитку, туристичний продукт.

В статье определены основные понятия сельского зеленого туризма, цели и задачи государственной политики его развития. Используя европейский опыт предложена концепция развития сельского зеленого туризма в пределах которой рассмотрены модели развития данного вида туризма в Украине с учетом национальной и региональной специфики.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, модель развития, туристический продукт.

In article the basic concepts of rural green tourism, goals and objectives of its government policy are determined. Exploiting the European experience, the concept of rural green tourism development is proposed and the development models of this form of tourism in Ukraine are considered in the light of national and regional specificities.

Keywords: rural green tourism, model development, tourism product.

Актуальність дослідження. Одним із пріоритетних шляхів подолання кризи, що склалася у вітчизняному аграрному секторі, є активізація сільського населення до підприємницької діяльності у невиробничій сфері. Питання розвитку сільського зеленого туризму особливої актуальності набуло в останні роки. Організація відпочинку на селі має надзвичайно позитивний вплив на економіку та екологію регіонів за рахунок розширення сфери зайнятості сільського населення та можливості реалізації на місці продукції особистого селянського господарства, забезпечення туристів екологічно чистими продуктами харчування та збереження природи внаслідок зниження антропогенного впливу. Сільський зелений туризм істотно впливає на благоустрій села, розвиток соціальної інфраструктури, сфери обслуговування, поліпшення демографічної ситуації на селі. Важливість сільського зеленого туризму, що спрямований на охорону природи та культурно-історичної спадщини, подолання характерного для України сезонного характеру туристичного продукту, сприяння працевлаштуванню безробітних в сільській місцевості обумовлює актуальність дослідження даної проблеми.

Сільський зелений туризм є однією з небагатьох галузей, яка не просто створює робочі місця, але й робить це без шкоди для навколишнього середовища. Позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально-економічних проблем села полягає ще й в тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення не тільки у виробничій сфері, але й у сфері обслуговування. При певному нагромадженні кількості відпочиваючих з'являється потреба в задоволенні їх різноманітних запитів, а це, у свою чергу, стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних та інших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з проблемами розвитку цього сектору туристичної індустрії, вже багато

років знаходяться у центрі уваги науковців. Найбільший інтерес становлять праці вітчизняних вчених В.Васильєва, В.Гловацької, П.Горішевського, Ю.Зінько, В. Кафарського, В. Косенко, Х.Роглева, М.Рутинського, І.Філіппової та ін. Проте, незважаючи на значущість проведених досліджень, розвиток сільського зеленого туризму в регіонах України передбачає опрацювання нових концептуальних підходів щодо створення сприятливого ринкового середовища. Це зумовлює необхідність наукового обґрунтування специфіки формування соціально-економічних відносин у системі сільського зеленого туризму.

Мета статті – визначення загальноприйнятих у світі концепцій розвитку сільського зеленого туризму та розробка на цій основі відповідних рекомендацій щодо створення в Україні сучасного конкурентоспроможного та прибуткового туристичного продукту сільського туризму.

Виклад основного матеріалу. На науковій і практичній ниві ще досі тривають дискусії про зміст і спрямованість «сільського туризму». Згідно із словником з подорожей, туризму та гостинності британського вченого С. Медліка (S.Medlik), сільський туризм (rural tourism) – це відпочинковий вид туризму, зосереджений на сільських територіях, який передбачає розвиток туристичних шляхів, місць для відпочинку, сільськогосподарських і народних музеїв, а також центрів з обслуговування туристів екскурсоводами. [6, с. 270].

На думку М. Рутинського і Ю. Зінько, сільський туристичний продукт (комплекс послуг сільського зеленого туризму, агротурпакет послуг) – це сукупність послуг нічліжного, гастрономічного, екскурсійного й відпочинково-розважального обслуговування, які пропонує власник агрооселі (агропансіонату) [4, с. 9].

Сприяння розвитку сільського зеленого туризму є невід'ємною складовою державної регіональної політики, одним з шляхів вирішення питання зайнятості населення та соціально-економічного розвитку депресивних територій. Головна мета державної політики розвитку сільського зеленого туризму – створення в Україні сучасного високоефективного, конкурентоспроможного та прибуткового туристичного сектору на основі використання всіх ресурсів сільської місцевості за умови їхнього збереження, заощадження та відтворення.

Основними завданнями державної політики розвитку сільського зеленого туризму є:

- розробка концепції розвитку сільського зеленого туризму на державному та регіональному рівні, де визначалися б напрями (модель або моделі розвитку) сільського зеленого туризму з урахуванням української (загальнонаціональної) та регіональної специфіки;
- формування державної політики розвитку сільського зеленого туризму як альтернативної (додаткової) прибуткової діяльності населення в сільській місцевості та малих містах України;

- розробка державної цільової програми розвитку сільського зеленого туризму як прибуткового сектору економіки, що передбачала б формування механізмів її виконання: правового, фінансового, організаційного, інформаційного;
- створення умов для виробництва різноманітних і комплексних сукупних регіональних туристичних продуктів, конкурентоспроможних на внутрішньому і зовнішньому ринках [2, с. 187].

До актуальних проблем розвитку сільського зеленого туризму в Україні слід віднести питання впровадження системи підготовки профільних фахівців, навчання і перекваліфікації сільських господарів, незайнятого сільського населення. В Україні не працюють на постійній основі спеціальні консалтингові групи, які б здійснювали профільне повне консультування, супровід та навчання зацікавлених осіб. Відповідно не створено регіональних постійно діючих інформаційно-тренінгових центрів, до яких міг звернутися пересічний селянин і отримати необхідну інформацію.

Натомість, зараз в Україні маємо значну кількість господарів, які працюють «інтуїтивно», не маючи спеціальних навичок. Отже, для забезпечення належної якості послуг, які надаються сільськими господарями, на даний час особливо гостро постала проблема створення групи спеціалістів (тренерів), що змогли б перетворити селянина-початківця на господаря агросадиби, послуги якого задовольнятимуть у майбутньому смак найвибагливішого клієнта [2, с. 188].

Розглядаючи проблеми підготовки фахівців, варто також звернути увагу і на рівень інформаційно-методичного забезпечення підготовки. На сьогодні існуюча в Україні інформаційно-методична база характеризується, по-перше, тим, що є недостатньо комплексною, тобто не охоплює і не розкриває зміст всіх компонентів діяльності в цій сфері, по-друге, носить переважно теоретичний характер і є недостатньо орієнтованою на практичні аспекти господарювання. Зазначений рівень інформаційно-методичної бази не дозволяє господарям оперативно реагувати і адаптуватися до нових економічних умов сьогодення.

Однією із суттєвих перепон на шляху ефективного просування ідеї сільського зеленого туризму серед туристів є відсутність професійно розробленої маркетингової та рекламної стратегії. Значна кількість існуючих туристичних маршрутів (продуктів) розроблювалась за повної відсутності інформації про бажання тих, заради кого це все і створювалось, тобто – потенційних клієнтів. Звідси – проблеми, пов'язані з реалізацією значної кількості туристичних продуктів сільського туризму, що не користуються попитом [5].

На даному етапі також можемо констатувати відсутність запроваджених і працюючих механізмів, які б забезпечували постійний і оперативний зв'язок між конкретним власником агросадиби, який зацікавлений у продажу своїх послуг та клієнтом, який бажає відпочити в

одному з українських сіл. Висвітлення цієї проблеми в засобах масової інформації має переважно епізодичний характер, що значно ускладнює процес сприйняття і засвоєння інформації, з одного боку – потенційними туристами, з іншого – господарями.

Слід також зазначити, що окреме господарство практично не може самостійно формувати та реалізувати привабливий туристичний продукт. Для створення туристичного продукту сільського туризму необхідні зусилля багатьох людей і представників багатьох галузей, пов'язаних між собою спільною метою. Провідна роль у процесі активізації розвитку сільського зеленого туризму належить формуванню в Україні регіональних кластерів, що дозволить оптимізувати діяльність виробничих систем, активізує розвиток високотехнологічних і наукоємних виробництв, сприятиме використанню переваг спеціалізації підприємств.

Переваги створення кластеру суб'єктів господарювання сільського туризму полягають в тому, що із розрізнених підприємців – власників садиб, місцевих майстрів, представників сфери послуг, громадськості ті місцевого самоврядування тощо – утворюються об'єднання, які шляхом координації спільних зусиль створюють та реалізують туристичний продукт сільського туризму, що, в кінцевому підсумку, веде до всебічного розвитку села за рахунок ефективного використання ресурсів.

Завданням кластеру суб'єктів господарювання сільського туризму має бути не лише формування спільними зусиллями туристичного продукту сільського туризму, але й навчання, маркетинг, фінансування та підтримка подальшого розвитку сільського туризму. Згідно даної моделі, кожний з учасників кластеру сільського туризму виконуватиме певну – чітко встановлену функцію – в процесі формування та реалізації туристичного продукту сільського туризму, при цьому члени кластеру будуть тісно пов'язані між собою.

Міжнародна (переважно європейська) практика свідчить, що розвиток туризму на селі у формі малого сімейного готельного бізнесу є великою соціально-економічною програмою щодо переведення частини аграрного населення зі сфери виробництва у сферу послуг. Її завдання – надати імпульс розвитку аграрних регіонів, а також місцевому населенню шляхом організації нового специфічного сектору місцевої економіки.

Фактично в багатьох сільських регіонах у Європі сільське господарство перестало бути найважливішою формою використання землі та діяльності сільської громади. Частка населення, що працюють у сільськогосподарському секторі в Греції складає 30% від їхньої загальної кількості, в Португалії – 24%, в Іспанії та Ірландії – 17%, в Італії – 12%, в Бельгії, Данії, Нідерландах і Великобританії – від 2% до 7% [3, с. 57].

Отже, необхідно знайти нові види діяльності, які б замінили або доповнили сільськогосподарську діяльність. Пошук підходів до вирішення цього завдання пояснює підвищене зацікавлення науковців і практиків до сільського зеленого туризму, який за швидкого розвитку може оживити багато сільських регіонів. Статистичні дослідження показують, що 35%

городян в ЄС віддають перевагу відпустці в сільській місцевості. У Нідерландах їхня частка особливо велика – 49%. Аграрна політика країн ЄС спонукає фермерів до пошуку альтернативних джерел доходу [3, с. 58].

У розвинених європейських країнах, де важливим фактором є те, що житловий фонд у сільських регіонах у цілому має високий рівень комфортності, концепція сільського зеленого туризму ґрунтується в першу чергу на використанні ресурсів домашніх господарств. Таким чином, пануюча у Європі модель розвитку даного виду туризму орієнтована на розвиток малого сімейного готельного господарства у сільських провінціях.

Для реалізації цієї моделі розвитку сільського зеленого туризму необхідно:

- наявність вільного або умовно вільного житлового фонду в сільській місцевості (включаючи малі міста);
- досить високий рівень комфортності та задовільний стан більшості житлового фонду;
- системна державна підтримка туристичних господарств: ухвалення політичного рішення щодо розвитку сільського туризму як сектору сфери туристичних послуг;
- організаційна підтримка: створення спеціальних структур з організації роботи, впровадження інформаційних технологій;
- організація об'єднань суб'єктів сільського туризму, що підтримують портали з базами даних з всього сільського туристичного сектору;
- нормативно-правове (прийняття відповідних законів та держпрограм) та рекламно-інформаційне забезпечення просування національного та регіональних сільських туристичних продуктів;
- фінансова підтримка (система пільгового кредитування або дотації сільських туристичних господарств) [2, с. 189].

Вищезгадана модель розвитку сільського зеленого туризму реалізується й в країнах Центральної та Східної Європи. Вони звичайно не володіють житловим фондом такого рівня комфортності, як у Західній Європі, однак, в даних країнах діють державні програми розбудови сільського туристичного сектору. На рівні центрального уряду схвалені рішення про державну підтримку сільського зеленого туризму, прийняті відповідні програми, створюється система пільгового кредитування сільських туристичних господарств для реконструкції та переобладнання будинків. Також організовані національні асоціації суб'єктів сільського туристичного бізнесу, вже на початковому етапі впроваджуються інформаційні технології та підтримуються інформаційно-рекламні портали.

У менш економічно розвинених країнах світу, де приватні будинки не можна використовувати як засоби розміщення туристів, але є в наявності унікальний туристичний потенціал (кліматичний, природний, ландшафтний, історико-культурний), практикують інший підхід – у сільській місцевості поза курортними зонами створюються великі приватні

туристичні центри, зорієнтовані на використання туристичних ресурсів у сільській місцевості.

На даний час у світі існує практичний досвід реалізації трьох моделей розвитку сільського зеленого туризму. Їх можна згрупувати в такий спосіб:

1. *Розвиток туристичного бізнесу на базі малого сімейного готельного господарства.* Дана модель успішно реалізується в межах кількох концепцій, які складають основу державної політики щодо переведення сільського населення із сектора аграрного виробництва в сектор послуг за умови прийняття на державному рівні комплексної соціально-економічної стратегії, спрямованої на підтримку сільських регіонів. Ця стратегія включає підтримку розвитку мережі засобів розміщення (приватних мікроготелів) на базі існуючого в сільській місцевості житлового фонду, сільськогосподарських та спеціалізованих об'єктів.

2. *Будівництво великих і середніх приватних туристичних об'єктів у сільській місцевості:* спеціалізованих готелів, культурно-етнографічних центрів (характерно для країн з невисоким рівнем комфортності житлового фонду в сільській місцевості). Дана модель для вдалої реалізації вимагає, насамперед, інвестиційних ресурсів – як місцевих, так і зовнішніх, а також підтримки відповідних проектів на рівні регіону.

3. *Створення державних або приватних сільськогосподарських парків.* Крім розвитку туристичної галузі, заснована на такій моделі концепція ставить за мету популяризацію та пропаганду досягнень сільського господарства країни та демонстрацію прийомів традиційного сільськогосподарського виробництва. Будучи багатофункціональними центрами, державні сільськогосподарські парки паралельно можуть провадити науково-дослідну та селекційну роботу, залишаючись при цьому розважальними туристичними об'єктами та постійно діючими виставково-експозиційними центрами [2, с. 190].

Перераховані моделі сільського зеленого туризму апробовані у світовій практиці. На нашу думку, концепція розвитку сільського зеленого туризму в українській провінції повинна носити комплексний характер: у силу величезної розмаїтості умов на території нашої країни, в неї можуть бути закладені всі ці напрямки (моделі), причому їхня практична реалізація залежатиме від особливостей регіону.

Розвиток сільського зеленого туризму як сектору української туристичної індустрії вимагає партнерства влади, бізнесу, місцевих співтовариств та широкого кола зацікавлених неурядових організацій всіх рівнів. Істотну роль у координації цього процесу можуть зіграти інститути міжмуніципальної кооперації та об'єднання суб'єктів сільського зеленого туризму. Одним з прикладів регіонального об'єднання суб'єктів туристичної діяльності є створення спілок сільського туризму.

Основні висновки. Отже, розвиток туристичного сектору в українській провінції повинен стати важливим чинником зростання та

розвитку українського суспільства: економічного, соціального, культурного та духовного. Найважливіший результат розвитку сільського зеленого туризму – зростання матеріального добробуту місцевих співтовариств, соціокультурний і духовний ефект у результаті активізації місцевих творчих ресурсів, збереження та розвитку національної природної, історико-культурної та духовної спадщини, підвищення самооцінки місцевих співтовариств, поява позитивної соціальної перспективи.

Перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямі, на нашу думку, мають бути пов'язані з визначенням механізмів активізації просування українського сільського відпочинку на міжнародному туристичному ринку, налагодженням взаємовигідної співпраці власників агросадиб з туристичними підприємствами, які можуть сприяти активізації руху іноземних туристів у села з метою короткотривалого відпочинку, ознайомлення з місцевими традиціями, участі у фестивалях і сільськогосподарських роботах.

1. Зубач В., Шпір М. Зелений туризм: пропозиції і проблеми // *Бліц–Захід*. – 2005. – № 26. – С. 52.
2. Козловський Є. Управлінські засади реалізації державної політики в галузі сільського зеленого туризму // *Вісн. НАДУ*. – 2005. – № 4. – С. 184–191.
3. Роглев Х.Й. Сільський туризм – перспективний напрямок розвитку туристичної індустрії України // *Туризм: Теорія і практика*. – 2005. – № 1. – С. 55–59.
4. Рутинський М.Й, Зінько Ю.В. Сільський туризм / *Навч. посіб.* – К.: Знання, 2006. – 271 с.
5. Філіппова І. Актуальні проблеми, які гальмують розвиток сільського зеленого туризму. Співпраця з розвитком сільського туризму в Україні. – Режим доступу: <http://www.greentour.com.ua>. – Заголовок з екрану.
6. Medlik S. *Dictionary of Travel, Tourism and Hospitality*. – London: Butterworth–Heinemann Edition, 2002. – 412 p.